

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

**KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA
VIWANDA, BIASHARA NA MAZINGIRA**

**TAARIFA YA KAMATI KUHUSU UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU
YA WIZARA YA UWEKEZAJI, VIWANDA NA BIASHARA
(FUNGU 44) KWA MWAKA 2021/2022 PAMOJA NA MAONI
YA KAMATI KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI
YA FUNGU 44 KWA MWAKA WA FEDHA 2022/2023**

*[Inatolewa Chini ya Kanuni ya 118(9) ya Kanuni za Kudumu za Bunge,
Toleo la Juni, 2020]*

YALIYOMO

ORODHA YA VIELELEZO	ii
SEHEMU YA KWANZA.....	1
1.0 UTANGULIZI.....	1
SEHEMU YA PILI	3
2.0 MATOKEO YA UCHAMBUZI NA TATHMINI KWA MWAKA 2021/2022 NA 2022/2023	3
2.1 Matokeo ya Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo.....	3
2.2 Utekelezaji wa Malengo ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022	13
2.3 Uchambuzi wa Utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022.....	14
2.3.1 Makusanyo ya Maduhuli.....	19
2.3.2 Matokeo ya Uchambuzi wa Utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka 2021/2022.....	19
2.4 Mapitio ya Utekelezaji wa ushauri wa kamati kuhusu Bajeti ya Mwaka wa Fedha 2021/2022.....	21
2.5 Uchambuzi wa Mpango wa makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023.....	22
2.5.1 Uchambuzi wa Malengo/Mpango	22
2.5.2 Makisio ya Maduhuli	23
2.5.3 Mpango wa Makadirio ya Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023	23
2.6 Uchambuzi wa Bajeti ya Wizara dhidi ya Bajeti ya Taifa	26
SEHEMU YA TATU.....	28
3.0 MAONI NA USHAURI WA KAMATI.....	28
SEHEMU YA NNE.....	32
4.0 HITIMISHO.....	32
4.1 Shukurani	32
4.2 Hoja.....	34

ORODHA YA VIELELEZO

Kielelezo Na. 1 Muhtasari wa Mchanganuo wa Bajeti iliyodhinishwa na Bunge kwa ajili ya utekelezaji wa Majukumu chini ya Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara kwa fungu 44, 11 na 60	16
Kielelezo Na. 2 Ufafanuzi kuhusu Upatikanaji wa Fedha kwa Fungu 44 - Viwanda.....	17
Kielelezo Na. 3 Ufafanuzi kuhusu Upatikanaji wa Fedha kwa Fungu 11 na 60.....	18
Kielelezo Na. 4 Ufafanuzi wa Makusanyo ya Maduhuli	23
Kielelezo Na. 5 Mchanganuo wa Maombi ya Fedha kwa Wizara ya uwekezaji, Viwanda na Biashara Fungu 44 kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023	24
Kielelezo Na. 6 Ulinganisho wa Bajeti kwa Mwaka 2021/2022 na 2022/2023	24
Kielelezo Na. 7 Ulinganisho wa Bajeti ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara dhidi ya Bajeti ya Taifa	27

TAARIFA YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA VIWANDA, BIASHARA NA MAZINGIRA KUHUSU UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA WIZARA YA UWEKEZAJI, VIWANDA NA BIASHARA (FUNGU 44) KWA MWAKA 2021/2022 PAMOJA NA MAONI YA KAMATI KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI YA FUNGU 44 MWAKA WA FEDHA 2022/2023

SEHEMU YA KWANZA

1.0 UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, awali ya yote nianze kwa kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kutujaalia afya njema na uzima na kutuwezesha kukutana siku hii ya leo. Kwa mara nyingine tena, nitoe pole kwako wewe binafsi Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Naibu Spika, Wabunge, Familia, Wananchi wa Mkoa wa Rukwa na Taifa kwa ujumla kufuatia kifo cha aliyekuwa Mbunge wa Viti Maalum Mkoa wa Rukwa Mhe. Irene Alex Ndyamkama (Mb) kilichotokea tarehe 24 Aprili 2022. Marehemu alikuwa Mjumbe wa Kamati yetu na hadi wakati tunaandaa rasimu ya Taarifa hii tulishirikiana nae. Mchango wake kwa Kamati ulikuwa na umuhimu sana na tutamkumbuka daima. Kwa niaba ya wajumbe wenzangu wa Kamati tunaendelea kumuomba apumzike kwa amani.

Mheshimiwa Spika, Kwa mujibu wa Kanuni ya 118 (9) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni, 2020, naomba kuwasilisha Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Viwanda, Biashara na Mazingira kuhusu Utekelezaji wa Majukumu ya Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara (Fungu 44) kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 pamoja na Maoni ya Kamati kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023.

Mheshimiwa Spika, Naomba Taarifa yote hii iingie kwenye kumbukumbu Rasmi za Bunge (Hansard).

Mheshimiwa Spika, Kwa madhumuni ya kuliwezesha Bunge kufuatilia mtiririko wa uwasilishaji wangu, naomba kulijulisha Bunge kwamba, Taarifa hii imegawanyika katika sehemu kuu zifuatazo:-

- a) Sehemu ya **Kwanza** inayotoa maelezo ya jumla kuonesha msingi, muundo wa Taarifa pamoja na namna kamati ilivyofanya kazi;
- b) Sehemu ya **Pili** inayoripoti matokeo ya uchambuzi na tathmini kwa kuchanganua kuhusu; utekelezaji wa miradi ya maendeleo, utekelezaji wa malengo ya mpango wa Wizara hii, Ukusanyaji wa Maduhuli, Upatikanaji wa Fedha na uzingatiaji wa ushauri wa Kamati;
- c) Sehemu ya **Tatu** inayoripoti Maoni na Ushauri wa Kamati kutokana na Uchambuzi;
- d) Sehemu ya **Nne** na ya mwisho inayohitimisha na kulishauri Bunge kuhusu hoja ya Waziri wa Uwekezaji, Viwanda na Biashara.

SEHEMU YA PILI

2.0 MATOKEO YA UCHAMBUZI NA TATHMINI KWA MWAKA 2021/2022 NA 2022/2023

2.1 Matokeo ya Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo

a) *Miradi ya Institutional Support - TAMCO Industrial Park, Mradi Namba 6260 Fungu 44, KIBAHA, PWANI*

Mheshimiwa Spika, Eneo la Viwanda la TAMCO limetengwa ili kujengwa viwanda vya sekta kuu tatu, pamoja na eneo la huduma kama ifuatavyo;

- i. Viwanda vya Sekta ya Madawa na Vifaa Tiba (*Pharmaceutical and Medical Facilities Industries*) lenye ukubwa wa **ekari 43.04 (21%)**;
- ii. Viwanda vya Kuunganisha Magari na Mitambo (*Motor Vehicles and Equipment Assembly*) lenye ukubwa wa **ekari 60 (30%)**;
- iii. Viwanda vya Nguo na Mavazi (*Textiles and Apparel Industries*) lenye ukubwa wa **ekari 77.41 (38%)**; na
- iv. Eneo la huduma kwa viwanda lenye ukubwa wa **ekari 26.37 (11%)** litatumika kutoa huduma mbalimbali ikiwa ni pamoja na ujenzi wa bwawa la maji taka, kituo cha kupozea umeme, tanki la maji safi, barabara za ndani na hifadhi ya barabara.

Mheshimiwa Spika, kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 jumla ya shilingi **765,000,000** zilitengwa kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya TAMCO. Kwa mchanganuo, kiasi cha shilingi **640,000,000** zilitengwa kwaajili ya kukamilisha ujenzi wa mita 563 za barabara kwa kiwango cha lami kwenda kwenye Kiwanda cha Viuadudu (TBPL). Pia kiasi cha shilingi **25,000,000** kilitengwa kwa ajili ya Kufanya tathmini na ufuatiliaji na kiasi cha shilingi **100,000,000** kwa ajili ya kuboresha

miundombinu ya ndani (Majengo na Barabara) katika eneo la Nyanza Industrial Park. Hadi kufikia Februari 2022, Fedha zilizokua zimepokelewa ni kiasi cha shilingi **1,200,000,000** sawa na asilimia **157** ikiwa ni ruzuku kutoka Serikalini kwaajili ya kuendeleza Kiwanda cha Viuadudu (TBPL). Aidha, Fedha hizo zimetumika katika uendeshaji wa kiwanda na uzalishaji na zinapaswa kutumika kwa kipindi cha miezi sita. **Hata hivyo, hadi wakati Kamati inatembelea eneo hili, Fedha za Miradi mingine ya maendeleo zilizokua zimepangwa katika bajeti ya Mwaka 2021/2022 zilikuwa hazijapokelewa.**

Mheshimiwa Spika, kwakuwa Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara ndio yenye dhamana ya kukuza na kuimarisha ushirikiano kati ya sekta ya umma na sekta binafsi. Na kwakuwa eneo hili la *TAMCO Industrial park* lilitengwa madhubuti kwaajili ya uwekezaji katika viwanda, hivyobasi, Kamati ilitembelea viwanda viwili vya binafsi katika eneo hili linaloendelezwa na Serikali kupitia NDC. Viwanda hivyo ni kiwanda cha kutengeneza chanjo cha **Hester Bioscience** na kiwanda cha kuunganisha magari cha **GFA Vehicle Assemblers**.

Mheshimiwa Spika, *Hester Bioscience* ni kiwanda cha kuzalisha chanjo nchini. Kiwanda hiki kimegharimu kiasi cha shilingi **bilioni 44** kutoka kuanza ujenzi hadi sasa katika uzalishaji, ikiwa ni mkopo kutoka benki za nje. Kiwanda hiki kina uwezo wa kuajiri wataalam wenye uwezo wa kuzalisha dawa wapatao 200 na kina uwezo wa kuzalisha dozi bilioni 1.5 kwa Mwaka na kuzalisha mapato (revenue) zaidi ya **Dola za Marekani milioni 30** kwa Mwaka.

Mheshimiwa Spika, Kiwanda hiki kina uwezo wa kuzalisha chanjo **aina 37** na mpaka sasa kimeshazalisha aina 2 za chanjo ambazo hazijaanza kuuzwa. Chanjo zinazozalishwa ni za kuinga **magonjwa 26** ya wanyama ikiwemo ng'ombe, mbuzi, kondoo, punda, farasi na

nguruwe hivyo kitasaidia nchi kupunguza gharama ya uagizaji wa chanjo kutoka nje na kupunguza gharama ya Fedha za kigeni.

Serikali kupitia kiwanda hiki itapata mapato kupitia kodi za aina mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, Wakati wa Ziara katika kiwanda hiki Kamati ilibaini changamoto zifuatazo;

- i. Kukatika kwa umeme mara kwa mara;
- ii. Kutokuwepo na vifunganisho na malighafi kama vile *stickers* hapa nchini, hali inayopelekea kuagizwa kwa vitu hivi kutoka nje ya nchi na kuchelewa kuvipata kutokana na utaratibu mrefu wa kufanya *clearance* bandarini;
- iii. Riba kubwa kwenye mabenki nchini hali ianyopelekea kukopa mabenki ya nje.

Mheshimiwa Spika, Kamati pia ilitembelea Kiwanda cha kuunganisha magari cha **GFA Vehicle Assemblers**. Kiwanda hiki kimegharimu kiasi cha shilingi **bilioni 12** katika uwekezaji wake. Kiwanda kimeshazalisha ajira za moja kwa moja 105 ambapo wataanzania ni 101 na wageni ni wanne (4). Inatarajiwa kuwa ajira hizi zitaongezeka mpaka kufikia 700 pindi mitambo ya awamu ya pili (second production line) ikikamilika. Serikali pia itapata mapato kupitia kodi mbalimbali. Mpaka sasa kiwanda kimeunganisha **magari 375** aina ya FAW Trucks. Aidha, Kampuni imeongeza eneo kwa ajili ya upanuzi wa kiwanda ambacho kitazalisha mabasi na gari ndogo (*pick up*).

Mheshimiwa Spika, wakati wa Ziara katika kiwanda hiki changamoto zifuatazo zilibainika;

- i. *Exercise duty* – Magari yanayoagizwa nje yana ushuru sawa na magari yanayozalishwa hapa nchini hivyo kuwa kikwazo kwa wazalishaji wa hapa nchini kwa kuwa bei zao zinakuwa sawa au juu ukilinganisha na magari yanayoagizwa nje ya nchi;

- ii. *Insufficient order* – uhaba wa maombi ya bidhaa zinazotengenezwa na kiwanda;
- iii. Sheria ambazo ni kero kwa wawekezaji hazitoi fursa kwa wawekezaji wa ndani na kulinda viwanda vya ndani;
- iv. Umeme usio wa uhakika.

Maoni na Ushauri wa Kamati kuhusu Viwanda hivi;

Mheshimiwa Spika, baada ya Kamati kutembelea Viwanda vya **Hester Biosciences** na **GFA Vehicle Assemblers** inatoa ushauri ufuatao;

- i. Serikali ihakikishe kuwa kunakuwepo na umeme wa uhakika katika viwanda hivyo;
- ii. Serikali iangalie namna ya kutumia fursa kwa kuwaelimisha wawekezaji ili kuweza kuzalisha vifungashio na malighafi zingine kwa kutumia viwanda vya ndani;
- iii. Serikali kuhakikisha maslahi ya wafanyakazi yanalindwa na kuzingatiwa;
- iv. Kiwanda GFA Vehicle Assemblers wanaagiza kila kitu kutoka nje ya nchi; Kamati inashauri vipuli, *Spring* na vitu vingine vinavyoweza kutengenezwa hapa visiagizwe nje na badala yake vichukuliwe vya hapa nchini ili kulinda viwanda vya ndani;
- v. Kutokana na umuhimu wa malighafi ya chuma katika kiwanda cha GFA, Kamati inaishauri Serikali kuendelea na juhudi za kumaliza majadiliano ya Mchuchuma ili sasa malighafi hii iweze kutumika katika uzalishaji wa viwandani.

b) Institutional Support - TANTRADE; Mradi Namba 6260 Fungu 44 - DAR ES SALAAM.

Mheshimiwa Spika, Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania (TanTrade) imepewa dhamana ya kuishauri Serikali kwenye

masuala ya kuunda, kuendeleza, kusimamia na kutekeleza sera na mikakati ya biashara nchini. Aidha, TANTRADE inajukumu la kudhibiti na kuendeleza biashara nchini kwa kuunganisha bidhaa na huduma mbalimbali zinazozalishwa nchini na masoko ya ndani na nje ya nchi. Kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 TANTRADE ilitengewa kiasi cha shilingi 500,000,000 kwajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo. Aidha, hadi kufikia Februari 2022 TANTRADE ilikua imepokea jumla ya shilingi **1,960,881,386** sawa na asilimia **392**.

Mheshimiwa Spika, Fedha hizi zimeongezeka kwasababu TANTRADE ilifanya Uratibu na Ushiriki wa Tanzania katika Maonesho ya Dunia ya Expo 2020 Dubai. Fedha hizi zote zilitumika kuratibu maonesho hayo. Hata hivyo, miradi mingine yote ya maendeleo haikupatiwa Fedha.

Kamati ilitembelea eneo la TANTRADE, Dar Es Salaam na ilioneshwa Jengo la maonyesho linalohitaji kuboreshwa pamoja na kumbi mbalimbali ambazo zinahitaji kufanyiwa marekebisho. Hata hivyo ufinyu wa Bajeti umekwamisha utekelezaji wa majukumu yao.

Maoni na Ushauri kuhusu ziara hii ya TANTRADE;

Mheshimiwa Spika, baada ya Kamati kutembelea eneo hili la TANTRADE inashauri yafuatayo;

- i. Kwa kuzingatia kuwa maonesho ya sabasaba ni ya Kimataifa, Kamati inashauri TANTRADE wapate eneo kubwa litakalopangwa vizuri na ambalo litakua pembezoni mwa mji ili shughuli zote ziweze kufanyika kwa nafasi na kuongeza wigo wa kutoa huduma katika maonesho haya.
- ii. Muda wa maonesho uongezwe walau hata kwa mwaka iwe mara tatu ili kukidhi haja ya wanaohitaji bidhaa kutoka kwa waoneshaji mbalimbali; Aidha, iangalie namna ya kuwa na

maonesho mengine mfano ngoma za asili, waganga wa jadi ili kuibua fikra chanya kwenye utamaduni na mambo mengine ya asili;

- iii. Zao la mwani liendeleo kutangazwa katika maonesho ya kibiashara kwakuwa litaliingizia Taifa Fedha nyingi;
- iv. Pawepo na mahusiano ya Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara pamoja na Wizara nyingine ambazo zina uhusiano na biashara mfano Wizara ya Kilimo ili kuhakikisha uratibu mzuri wa bidhaa sokoni;
- v. TANTRADE wawe na utaratibu wa kupata kumbukumbu za wadau wote wanaoshiriki maonesho yao (uwepo wa kanzidata) ili waweze kuwatambua na kuweza kufanya tathmini ya idadi ya washiriki katika maonesho.

c) Institutional Support – TIRDO – Mradi Namba 6260 Fungu 44 - DAR ES SALAAM

Mheshimiwa Spika, Serikali iliamua kuanzisha Shirika la Utafiti na Maendeleo ya Viwanda Tanzania (TIRDO), ili lifanye utafiti na kutoa huduma za kitaalam kwa viwanda vyote, badala ya kila kimoja kuwa na kitengo chake cha utafiti. Azma hiyo ya kujenga uchumi wa viwanda shindani na endelevu inaendelea chini ya Serikali ya Awamu ya Sita inayoongozwa na Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 TIRDO ilitengewa jumla ya kiasi cha Shilingi **1,850,000,000** kwa ajili ya

- i. Kukamilisha ujenzi wa Jengo la Utawala ili kutoa nafasi ya kuanzisha Kituo cha Taarifa za Viwanda na Ubashiri wa Teknolojia na Viatamizi kwa wabunifu wa teknolojia **Shilingi 800,000,000;**

- ii. Ununuzi magari matatu (3) ili kufanikisha shughuli za utafiti na utekelezaji wa majukumu ya Shirika **Shilingi 600,000,000**; na
- iii. Kufanya tathmini ya viwanda na kuainisha fursa za uwekezaji (Industrial Mapping) **Shilingi 450,000,000**.

Mheshimiwa Spika; Kamati ilitembelea eneo la TIRDO Msasani Dar es Salaam na kuona utekelezaji wa mradi kama ilivyopangwa, na hadi Kamati inatembelea jumla ya kiasi cha shilingi **1,400,000,000** sawa na **asilimia 76** kilikuwa kimeshapokelewa kwa ajili ya kutekeleza shughuli zifuatazo;

- i. **Jengo la Utawala;** Kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 zilitengwa Shilingi za Tanzania **800,000,000** kwa ajili ya kumalizia jengo la Utawala-TIRDO. Hadi kufikia mwezi Disemba, 2021 TIRDO ilikuwa imeshapokea kiasi tangulizi (Advance payment) cha Shilingi **690,261,559.11** sawa na **asilimia 86.3** kwa ajili ya kuanza utekelezaji wa ujenzi na Mkandarasi (SUMA JKT) ameshaanza maandalizi ya awali (Kusanifu jengo) ili kuanza utekelezaji wa umaliziaji wa jengo la Utawala. **Kamati ilielezwa kuwa Ujenzi unatarajia kuanza mwezi Aprili, 2022.**
- ii. **Mtambo wa kuzalisha mkaa mbadala (Briketi);** Shirika kupitia Idara yake ya Maendeleo ya Uhandisi, imeshirikiana na Shirika la Madini Tanzania (STAMICO) limeweza kuzalisha teknolojia ya utengenezaji wa mkaa mbadala (Briketi) wenye nguvu, usiovunjika vunjika, usioa majivu mengi na kutokuwa na moshi mwingi ambao ni rafiki kwa mazingira kwa kutumia makaa ya mawe. Pia mtambo wa kati wa kuzalisha vitofali, (wenye uwezo wa kuzalisha tani mbili kwa saa) tayari umekwisha nunuliwa na kusimikwa kwa majaribio katika jengo lilipo TIRDO.

Aidha, katika eneo hili la TIRDO kamati pia ilitembelea eneo la maabara na kuoneshwa wabunifu mbalimbali wa mitambo

ikiwemo fundi wa taa za kisasa (kidijitali). Kijana huyu wa Kitanzania anauwezo wa kutengeneza taa zinazofanya kazi kwa kupewa amri (*command light*). Wabunifu wengine walionesha namna walivyochukua majani ya asili na kuzalisha bidhaa mbalimbali kama vile mafuta na dawa za maji. Kamati inapongeza juhudi binafsi za vijana hawa wa kitanzania ambao wanajitolea kutumia ubunifu wao kuzalisha bidhaa mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaona ipo haja kwa Serikali kuangalia vijana hawa wa kitanzania wanaojitolea kufanya kazi na kuonesha ubunifu wao katika kutengeneza bidhaa. Aidha, vipaji hivi vinapaswa kukuzwa kwa kupewa mitaji na kutafutiwa masoko ili waweze kunufaika na utaalamu na ubunifu wao.

Maoni na Ushauri kuhusu Ziara hii ya TIRDO;

- i. Kwakuwa Fedha za mradi wa Jengo la Utawala zimeshatoka kwa asilimia 86.3 ujenzi unapaswa kuanza kama ambavyo kamati ilielezwa;
- ii. Elimu inahitajika juu ya matumizi ya mkaa mbadala ili wananchi wengi waweze kuutumia;

Mheshimiwa Spika, Katika kuangalia azma ya Serikali katika kuweka mazingira wezeshi kwa sekta binafsi, kamati ilitembelea katika Viwanda vya Tanzania Distillers Ltd (TDL) na NIDA Textile Co. Ltd. Lengo la kutembelea viwanda hivi ni kuangalia mazingira ya uwekezaji nchini na namna ambavyo sekta binafsi zinachangia katika ukuaji wa uchumi. Kwa maelezo zaidi kuhusu viwanda hivi ni kama ifuatavyo;

d) Kiwanda cha Tanzania Distillers Ltd (TDL), Temeke - Dar Es Salaam

Mheshimiwa Spika, Tanzania Distilleries Limited (TDL) ni kampuni tanzu ya Tanzania Breweries Limited (TBL), mwanachama wa *Anheuser-Busch InBev*. Kamati ilitembelea kiwanda hiki kilichopo jijini Dar Es Salaam na kuona shughuli mbalimbali za uzalishaji zinavyoendelea.

Mheshimiwa Spika, TDL ni wazalishaji, wauzaji na wasambazaji wa divai na spiriti. Konyagi ni chapa ya bendera ya kampuni, lakini pia inajivunia kuhudumia watumiaji wengi. Aidha, bidhaa zingine zinazozalishwa katika kiwanda hiki ni pamoja na *Valuer Superior Brandy*, *Vladimir Vodka*, *Zanzi Cream Liqueur*, *Imagi Wine* na *Dodoma Wine*. TDL ina wigo tofauti wa kitaifa ndani ya Tanzania kuhakikisha kuwa bidhaa za kampuni zinapatikana nchini katika maeneo yote. Konyagi pia inasafirishwa kwenda kwenye masoko mengine kama vile Kenya, Rwanda, Zambia na Burundi.

Mheshimiwa Spika, katika ziara hii yafuatayo yalibainika;

i. **Mfumo wa ulipaji kodi kielektroniki (Electronic Tax Stamp – ETS);**

Toka kuanzishwa kwa mfumo huu ni mshauri elekezi mmoja tu ndio anashinda zabuni na anatoza gharama kubwa kupitia ukusanyaji wa kodi hali ambayo inapelekea kupunguza mitaji lakini pia inapunguza Akiba ya Fedha za Kigeni (National Forex Reserves). Aidha, gharama inayotozwa ni kubwa kuliko hata kodi inayokusanywa na Serikali.

Mtazamo katika hili ni kuwa; Serikali kuangalia namna ya kupunguza gharama inayotozwa na mshauri elekezi au iangalie namna ya kumpata mshauri elekezi mwingine atakaetoza gharama nafuu na ambae atatokea nchini au

ikiwa amepatikana kutoka nje ya nchi basi ashirikiane na kampuni ya ndani kutoa huduma hiyo.

ii. **Uwepo wa bidhaa bandia (feki) sokoni**

Iliripotiwa kuwa bidhaa zinazozalishwa katika kiwanda hiki, wapo watu wanaozalisha kwa kuiga aina na ladha (kuzalisha bidhaa feki). Hali inayopelekea Serikali kupoteza mapato kiasi cha shilingi bilioni 1.2 kwa Mwaka. Hivyo ipo haja ya Serikali kuangalia namna ya kuongeza usimamizi na udhibiti wa bidhaa hizi bandia.

Kamati ilitoa Ushauri kwa Serikali kuchukua hoja zote zilizojitokeza na kuangalia namna ya kuzifanyia kazi.

e) **Kiwanda cha NIDA TEXTILE CO. LTD – DAR ES SALAAM**

Mheshimiwa Spika, Nida Textile Mills ni kiwanda cha nguo kinachotengeneza khanga, vitenge, nyuzi za kushonea nguo na vitambaa. Kiwanda hiki kiko katika barabara ya Nelson Mandela Tabata, katika jiji la Dar es Salaam. Kiwanda kimetoa ajira kwa watu 3,000 katika maeneo yote ya uzalishaji na ajira zaidi ya elfu 7000 kwa wakulima. Kiwanda hiki ndio wanunuzi wakubwa wa pamba ya ndani kwa matumizi ya ndani, katika mwaka 2019, walinunua pamba ya ndani kwa \$0.72 kwa LBS wakati kiwango cha kimataifa kilikuwa \$0.57 tu kusaidia wakulima. Aidha, kwa sasa mashine na vifaa vya uzalishaji vina thamani ya zaidi ya Bilioni 100.

Mheshimiwa Spika, wakati wa ziara katika kiwanda hichi, changamoto zifuatazo zilibainika;

- i. Kuwepo kwa bidhaa zinazolingia nchini bila kulipa kodi na zinashindanishwa na bidhaa za NIDA ambazo zinalipiwa kodi;

- ii. Riba kubwa kwenye mabanki nchini ukilinganisha na nchi nyingine. Mfano China riba ni asilimia 1-2 wakati nchini riba ni asilimia 16 -18;
- iii. Upungufu wa pamba ambapo pamba inayozalishwa nchini inadumu sokoni kwa mwezi mmoja na nusu tu na baada ya hapo pamba haipatikani. Ikilinganishwa na nchi nyingine kama India na China ambapo pamba inanunuliwa kulingana na mahitaji. Hali hii inamlazimu mfanyabiashara awe na mtaji mkubwa.

Katika ziara ya kiwanda hichi, Kamati ilitoa Ushauri kwa Serikali kuchukua hoja zote zilizojitokeza na kuangalia namna ya kuzifanyia kazi.

2.2 Utekelezaji wa Malengo ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022

Mheshimiwa Spika, katika upangaji, utekelezaji, ufuatiliaji na tathmini ya masuala ya kisékta, Wizara na Taasisi zake katika Mipango Mikakati (Strategic Plan) yake imezingatia Dira ya Taifa ya 2025, Ilani ya Uchaguzi ya CCM ya Mwaka 2020 – 2025, Mpango wa Tatu wa Maendeleo na Maagizo ya Viongozi Wakuu wa Taifa. Kamati iliangalia na kujiridhisha kuwa Malengo ya Ilani ya CCM mahsusi yanoyohusu sekta ya uwekezaji, viwanda na biashara kama yanaendana na kutekelezwa na Wizara, na Kamati ilibaini kuwa yanatekelezwa, mfano Ibara ya 22 (a) ya Ilani ya Chama cha Mapinduzi inaeleza kuhusu uimarishaji na utekelezaji wa mpango wa kuboresha mazingira ya biashara nchini (blueprint) lengo hili limetekelezwa na Wizara pamoja na kuwepo kwa baadhi ya changamoto katika utekelezaji wake. Aidha, ibara zingine kuhusu sekta hii zinapatikana katika Ibara ya 18, 26, 27, 32, 46, 49, 122 ya Ilani ya CCM na Wizara inazingatia na kutekeleza malengo haya.

Mheshimiwa Spika, Kamati pia ilijiridhisha kwa kuangalia utekelezaji wa Mpango wa Tatu wa Miaka Mitano yanayohusu Sekta ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara mfano ukurasa **namba 31** wa Kitabu cha Mpango wa Tatu wa maendeleo ya Taifa umeeleza kuhusu hatua za kukuza uwekezaji nchini. Lengo hili linatekelezwa na Wizara na tunashuhudia juhudi mbalimbali zinazofanywa na Serikali katika kuvutia uwekezaji nchini.

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua malengo mazuri yaliyowekwa na Wizara katika kutekeleza majukumu yake, hata hivyo Kamati inaona ipo haja ya kuongeza nguvu katika Vipaumbele vya Sekta katika maeneo yafuatayo;

- a) Kuendeleza miradi mikubwa ya uwekezaji yenye manufaa mapana kwa Taifa ambayo hadi sasa utekelezaji wake haujaanza kama vile miradi ya Liganga na Mchuchuma, Magadi Soda n.k
- b) Kuimarisha mifumo ya uratibu na Uhamasishaji wa usimamizi wa masuala ya uwekezaji kitaifa yaani ndani na nje ya nchi;
- c) Kuboresha mazingira wezeshi ya kuendeleza Viwanda na Biashara kwa kupitia na kutunga sheria, sera na mikakati ya kuvutia uwekezaji;
- d) Kuimarisha na kuhamasisha uwekezaji wa sekta binafsi katika Maeneo Maalum ya Kiuchumi (SEZ) na Maeneo Maalum ya Uwekezaji kwa ajili ya uzalishaji wa bidhaa zitakazouzwa nje (EPZ).

2.3 Uchambuzi wa Utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022

Mheshimiwa Spika, Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara ni Wizara mpya ambayo imeundwa kwa Tamko la Serikali Namba 384 la Mwaka 2022. Kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 Wizara inaendeshwa kwa Bajeti za **Fungu 11, 44 na 60** zilizopitishwa Mwaka 2021/2022 chini ya iliyokuwa

Ofisi ya Waziri Mkuu – Uwekezaji (**Fungu 11**); na iliyokuwa Wizara ya Viwanda na Biashara (**Fungu 44 na 60**). Jumla ya Shilingi **112,688,672,000.00** ziliidhinishwa kutumiwa na mafungu hayo ambapo **Fungu 11** ni Shilingi **7,018,213,000.00**; Fungu 44 ni Shilingi **81,398,833,000.00**; na **Fungu 60** ni Shilingi **24,271,626,000.00**.

Mheshimiwa Spika, hadi kufikia mwezi Februari, 2022, Wizara ilikuwa haijakusanya maduhuli yoyote ikilinganishwa na lengo la kukusanya Shilingi 15,000,000. Pia, katika kipindi hicho, Wizara imepokea jumla ya Shilingi 50,154,649,590.78 sawa na **asilimia 44** ya jumla ya Bajeti iliyotengwa. Kiasi hicho kinajumuisha Shilingi 4,358,755,320.93 kutoka **Fungu 11** (sawa na asilimia 62); Shilingi 29,293,865,140.71 kutoka **Fungu 44** (sawa na asilimia 13) na Shilingi 16,502,029,129.14 kutoka **Fungu 60** (sawa na **asilimia 68**) ya Bajeti zilizotengwa.

Mheshimiwa Spika, mchanganuo kuhusu mafungu haya ni kama inavyoonekana katika **kielelezo namba 1**.

Kielelezo Na. 1 Muhtasari wa Mchanganuo wa Bajeti iliyodhinishwa na Bunge kwa ajili ya utekelezaji wa Majukumu chini ya Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara kwa fungu 44, 11 na 60

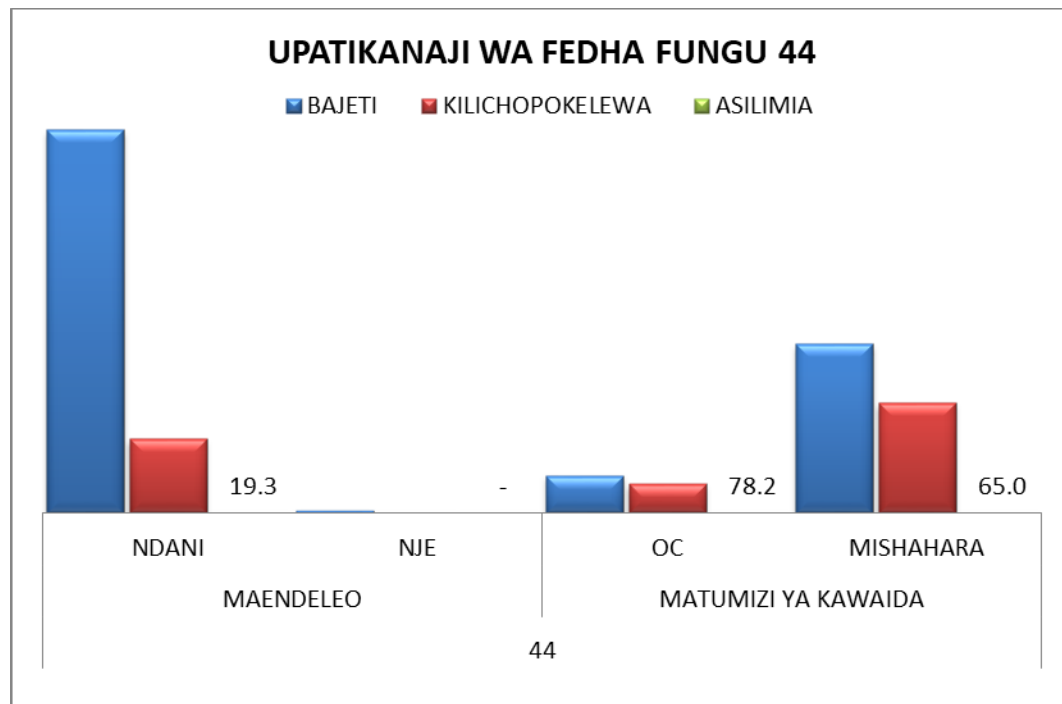
WIZARA YA UWEKEZAJI VIWANDA NA BIASHARA - FUNGU 44 BAJETI 2021/2022					
	UPATIKANAJI WA FEDHA KUFIKIA FEBRUARI 2022				
FUNGU		AINA	BAJETI	KILICHOPOKELEWA	ASILIMIA
44	MAENDELEO	NDANI	52,687,886,000.00	10,155,756,640.60	19.28
		NJE	400,000,000.00	-	0.00
	Jumla Ndogo		53,087,886,000	10,155,756,640.60	19
	MATUMIZI YA KAWAIDA	OC	5,119,373,000.00	4,003,270,564.83	78.20
		MISHAHARA	23,191,574,000.00	15,070,281,263.02	64.98
	Jumla Ndogo		28,310,947,000.00	19,073,551,827.85	67
	JUMLA KUU FUNGU 44		81,398,833,000.00	29,229,308,468	36
60	MATUMIZI YA KAWAIDA	OC	1,470,091,000.00	1,151,649,949.48	78.34
		MISHAHARA	22,801,535,000.00	15,350,379,179.66	67.32
	JUMLA KUU FUNGU 60		24,271,626,000.00	16,502,029,129.14	68
11	MATUMIZI YA KAWAIDA	OC	3,229,915,000.00	2,081,028,791.56	64
		MISHAHARA	3,788,298,000.00	2,277,726,529.37	60
	JUMLA KUU FUNGU 11		7,018,213,000.00	4,358,755,320.93	62
JUMLA KUU 44+60+11			112,688,672,000.00	50,090,092,918.52	44

Chanzo: Randama ya Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara

Fungu 44

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2021/2022, Wizara katika Fungu 44 ilitengewa jumla ya Shilingi 28,310,947,000 kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida. Kati ya kiasi hicho, Shilingi 5,119,373,000 kwa ajili ya Matumizi Mengineyo (OC) na Shilingi 23,191,574,000 kwa ajili ya Mishahara. Hadi kufikia mwezi Februari, 2022, Wizara ilipokea jumla ya Shilingi 4,003,270,564.83 kwa ajili ya Matumizi Mengineyo (OC), sawa na **asilimia 78** ya Fedha zilizotengwa na Shilingi 15,070,281,263.02 kwa ajili ya Mishahara sawa na **asilimia 65** ya Fedha iliyotengwa.

Kielelezo Na 2 Ufafanuzi kuhusu Upatikanaji wa Fedha kwa Fungu 44 - Viwanda

Chanzo; Randama ya Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara

Fungu 11

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2021/2022, Wizara kupitia Fungu 11 ilitengewa jumla ya Shilingi 7,018,213,000.00 kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida. Kati ya kiasi hicho, Shilingi 3,229,915,000.00 ni kwa ajili ya Matumizi Mengineyo (OC) na Shilingi 3,818,298,000.00 kwa ajili ya Mishahara. Hadi kufikia mwezi Februari 2022, Wizara ilikuwa imepokea jumla ya Shilingi 2,081,028,791.56 kwa ajili ya Matumizi Mengineyo (OC) sawa na **asilimia 64** ya Fedha zilizotengwa na Shilingi 2,277,726,529.37 kwa ajili ya Mishahara sawa na **asilimia 60** ya Fedha iliyotengwa.

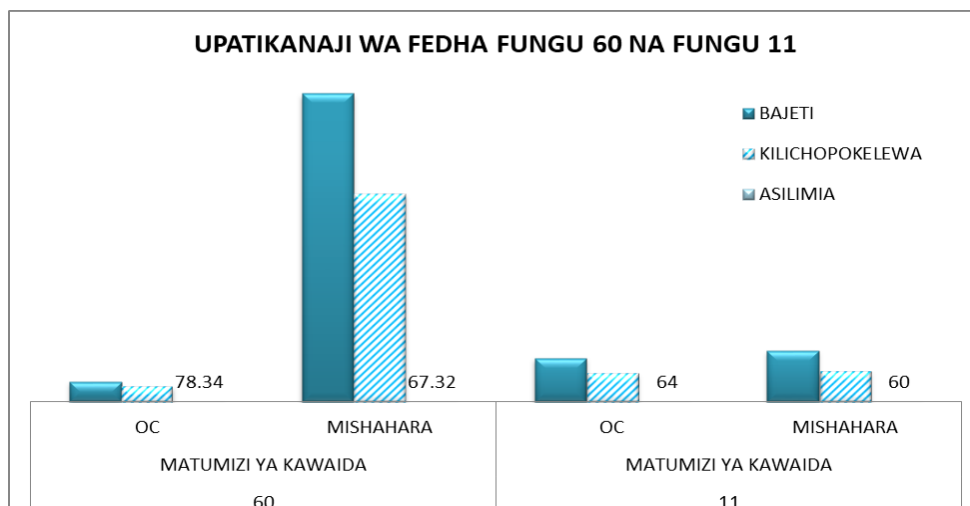
Fungu 60

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2021/2022, Wizara kupitia Fungu 60 ilitengewa jumla ya Shilingi 24,271,626,000.00 kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida. Kati ya kiasi hicho, Shilingi 1,470,091,000 kwa ajili ya

Matumizi Mengineyo (OC) na Shilingi 22,801,535,000.00 kwa ajili ya Mishahara. Hadi kufikia mwezi Februari 2022, Wizara ilikuwa imepokea jumla ya Shilingi 1,151,649,949.48 kwa ajili ya Matumizi Mengineyo (OC) sawa na **asilimia 78** ya Fedha zilizotengwa na Shilingi 15,350,379,179.66 kwa ajili ya Mishahara sawa na **asilimia 67** ya Fedha iliyotengwa.

Mheshimiwa Spika, Kwa upande wa Miradi ya Maendeleo kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022, Fungu 44 (Viwanda) lilitengewa Shilingi 53,087,886,000 kwa ajili ya utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo. Kiasi hicho kinajumuisha Shilingi 52,687,886,000 Fedha za ndani na Shilingi 400,000,000 Fedha za nje. Hadi kufikia mwezi Februari, 2022, Wizara ilipokea jumla ya Shilingi 10,220,313,313.71 ya Fedha za ndani kwa ajili ya utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo sawa na asilimia 19 ya Fedha zilizotengwa. Wizara haijapokea Fedha za nje kwa ajili ya utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo. Aidha, Fungu 11 na 60 hazikutengewa Fedha kwa ajili ya kutekeleza Miradi ya Maendeleo.

Kielelezo Na. 3 Ufafanuzi kuhusu Upatikanaji wa Fedha kwa Fungu 11 na 60

Chanzo; Randama ya Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara

2.3.1 Makusanyo ya Maduhuli

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2020/2021, Wizara ya Viwanda na Biashara (**Fungu 44 & 60**) ilipanga kukusanya jumla ya Shilingi **15,000,000** (Fungu 44 – Viwanda Shilingi **9,000,000.00** na Fungu 60 – Biashara Shilingi **6,000,000.00**) kutokana na uuzaji wa nyaraka za zabuni. Hadi kufikia Machi, 2021 Wizara haikuwa imekusanya kiasi chochote.

2.3.2 Matokeo ya Uchambuzi wa Utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka 2021/2022

Mheshimiwa Spika, Kamati ilifanya uchambuzi wa mwenendo wa upatikanaji wa Fedha ikilinganisha bajeti iliyoidhinishwa na Bunge pamoja na kipindi cha utekelezaji wa bajeti.

Mheshimiwa Spika, matokeo ya uchambuzi wa Kamati kuhusu Taarifa ya Utekelezaji wa Majukumu na Bajeti ya Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara kwa Mwaka Fedha **2021/2022**, ni kama ifuatavyo:-

a) **Fungu 44 – Viwanda**

Hakuna mwenendo mzuri wa upatikanaji wa Fedha kutoka Hazina, kwani kiuhalisia mpaka kufikia Februari, 2022 utekelezaji wa Bajeti ulipaswa kuwa **asilimia 66.6** lakini wizara ilikuwa imepokea **asilimia 36** tu kwa maana kuwa utekelezaji umepungua kwa **asilimia 46** na Upande wa miradi ya maendeleo Kiasi cha Fedha kilichokuwa kimepokelewa ni **asilimia 19** tu ya Bajeti yote.

b) **Fungu 60 – Biashara**

Mwenendo wa upatikanaji wa Fedha kutoka Hazina unaridhisha kwani kiuhalisia mpaka kufikia Februari, 2022 utekelezaji wa Bajeti ulipaswa kuwa **asilimia 66.6**. **Aidha**, kiasi kilichopokelewa hadi kufikia Februari 2022 ilikua ni **asilimia 68** ya Bajeti yote, hata hivyo Fungu hili halikutengewa Fedha za Miradi ya maendeleo.

c) **Fungu 11 - Uwekezaji**

Mwenendo wa upatikanaji wa Fedha kutoka Hazina ni wa wastani, kiuhalisia mpaka kufikia Februari, 2022 utekelezaji wa Bajeti ulipaswa kuwa **asilimia 66.6** hata hivyo, kiasi kilichopokelewa hadi kufikia Februari 2022 ilikua ni **asilimia 62** ya Bajeti yote, hata hivyo Fungu hili halikutengewa Fedha za Miradi ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, kwa ujumla wake **Fungu 44** (kwa sasa) hakuna mwenendo mzuri wa upatikanaji wa Fedha kutoka Hazina, kwani kiuhalisia mpaka kufikia Februari, 2022 utekelezaji wa Bajeti ulipaswa kuwa **asilimia 66.6** lakini wizara ilikuwa imepokea **asilimia 44** kwa maana kuwa utekelezaji umepungua kwa **asilimia 34; na**

Mheshimiwa Spika, Mwenendo wa upatikanaji wa Fedha umeathiri zaidi utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo ambapo mpaka kufikia Februari, 2022 kiasi kilichopokelewa kilikuwa shilingi **10,155,756,640.60** ambacho ni sawa na **asilimia 19** tu kwa maana kuwa **asilimia 81** ya miradi ya Maendeleo haikutekelwa. Aidha, Fedha za nje kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo **shilingi 400,000,000** ilikua haijapokelewa hadi wakati Wizara inawasilisha taarifa yake katika Kamati.

Mheshimiwa Spika, ni mtazamo wa Kamati kuwa mwenendo huu wa upatikanaji wa Fedha kwa Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara unaashiria kukwamisha utekelezaji wa baadhi ya majukumu yaliyopangwa na Wizara kwa Mwaka huu wa Fedha. Wizara hii inapaswa kuimarisha Mifumo ya Udhhibiti wa Biashara inayolenga katika kupunguza gharama za uwekezaji na kuweka mazingira wezeshi ya kufanya biashara; Aidha, Wizara hii ndio mtafuta masoko wa mazao yatokanayo na kilimo, ni muhimu kwa Serikali kuhakikisha bajeti inayopangwa inaenda kwa wakati.

2.4 Mapitio ya Utekelezaji wa ushauri wa kamati kuhusu Bajeti ya Mwaka wa Fedha 2021/2022

Mheshimiwa Spika, katika Bajeti ya Mwaka wa Fedha 2021/2022 Kamati ilitoa Maoni, Ushauri na Mapendekezo kwa Serikali. Napenda kuliarifu Bunge lako Tukufu kuwa, baadhi ya ushauri uliotolewa na Kamati umezingatiwa na baadhi ya maeneo yanahitaji kufanyiwa kazi zaidi na Serikali.

Maoni ambayo Kamati inaamini ni muhimu na yanahitaji kufanyiwa kazi zaidi ni: -

a) **Utekelezaji wa miradi ya Kimkakati kama vile Liganga na Mchuchuma na Magadi Soda;**

Mheshimiwa Spika, miradi hii haijaanza kutekelezwa na Serikali hadi sasa. Kwa upande wa Mradi wa Liganga na Mchuchuma bado Timu ya Majadiliano iliyoundwa toka tarehe 23 Julai 2019 haijamaliza majadiliano. Na Vilevile kwa mradi wa Magadi Soda bado Serikali iko katika hatua za kufanya maandalizi ya Zabuni ili kumpata mbia wa kuwekeza katika mradi huo.

Kamati inasisitiza umuhimu wa kuanza kutekeleza miradi hii hususani katika mwaka wa Fedha 2022/2023 kwani ina manufaa na tija kwa Taifa.

- b) Pamoja na hatua nzuri zinazoendelea kuchukuliwa na Serikali kwa wawekezaji, bado kuna malalamiko kwa wawekezaji kuhusu mazingira rafiki ya kufanyia biashara na uwekezaji nchini; mfano; hadi sasa hakuna mfumo unganishi wa wawekezaji kupata huduma zote kwa pamoja;
- c) Bado Wazalishaji wa ndani wanakabiliwa na changamoto za kuuza bidhaa zinazozalishwa ndani. Masoko ya kufanyia biashara bado ni

changamoto na Serikali bado haijaweka nguvu ya kutosha kuvilinda viwanda vya ndani.

- d) Mradi wa Kurasini Logistic Centre bado haujaanza utekelezaji kama ilivyoshauriwa na Kamati. Ukweli ni kuwa tumekwisha lipa fidia ambayo ni Fedha nyingi (Bilioni 101) na hakuna kinachofanyika hivyo hatunufaiki na Fedha hizo kwa kuwa hakuna tija inayopatikana hadi sasa.

Mheshimiwa Spika, ni mtazamo wa Kamati kwa Serikali kuendelea kufanyia kazi maoni na ushauri unaotolewa na Kamati.

2.5 Uchambuzi wa Mpango wa makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023

2.5.1 Uchambuzi wa Malengo/Mpango

Mheshimiwa Spika, wakati wa kuchambua makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara, Kamati ilipitia maelezo ya Waziri kuhusu malengo waliyojipangia kuyatekeleza kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 kwa lengo la kujiridhisha na tija inayoweza kupatikana katika utekelezaji wa Bajeti ya Mwaka 2022/2023 katika **Fungu 44**. Hata hivyo, malengo yote ya Mwaka 2021/22 yanaendelea kutekelezwa kwa Mwaka 2022/23.

Mheshimiwa Spika, matokeo ya uchambuzi wa Malengo hayo ni kuwa yameendana na majukumu ya msingi ya Wizara ya Viwanda na Biashara, lakini pia yamezingatia Mpango wa tatu wa Maendeleo wa Taifa na ilani ya uchaguzi ya chama (CCM) kinachoiongoza Serikali.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilibaini kuwa malengo yaliyoongezeka ni ya Uwekezaji na Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi na Maendeleo ya Sekta Binafsi. Hivyo, kwa Mwaka 2022/2023, malengo makuu ya Sekta

yatahusisha pia Kuhamasisha na kuvutia **uwekezaji kutoka ndani na nje ya nchi.**

2.5.2 Makisio ya Maduhuli

Mheshimiwa Spika, Katika Mwaka wa Fedha 2022/2023, Wizara inatarajia kukusanya maduhuli ya Shilingi 6,000,000.00 ikiwa ni upungufu wa asilimia 60 ikilinganishwa na Makusanyo kwa Mwaka 2022/2023. Makusanyo haya ni kutokana na uuzaji wa nyaraka za zabuni na makusanyo mengine. Kiasi hicho cha maduhuli hutegemea mauzo ya nyaraka za tenda. Kamati ilielezwa kuwa Miaka ya nyuma Wizara ilikuwa na makusanyo makubwa kutokana na shughuli za utoaji wa Leseni za Biashara ambazo sasa zimehamishiwa BRELA.

Kielelezo Na. 4 Ufafanuzi wa Makusanyo ya Maduhuli

ULINGANISHO WA MALENGO YA MAKUSANYO YA MADUHULI 2021/2022 NA 2022/2023				
CHANZO	2021/2022	2022/2023	ONGEZEKO/ UPUNGUFU	ASILIMIA
UUZAJI NYARAKA ZA ZABUNI	15,000,000	6,000,000	- 9,000,000	-60

Chanzo; Randama ya Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara

2.5.3 Mpango wa Makadirio ya Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023

Mheshimiwa Spika, Katika Mwaka wa Fedha 2022/2023, Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara inaomba kutengewa jumla ya Shilingi 99,105,506,000 katika **Fungu 44.** Kati ya Fedha hizo, Wizara inaomba kutengewa Shilingi 68,308,687,000 kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida na Shilingi 30,796,819,000 za Matumizi ya Maendeleo. Fedha za Matumizi ya Kawaida zinajumuisha Shilingi 8,728,788,000 za Matumizi Mengineyo (OC) na Shilingi 59,579,899,000 za Mishahara. Fedha za Maendeleo

zinajumuisha Shilingi 30,346,819,000 Fedha za ndani na Shilingi 450,000,000 Fedha za nje.

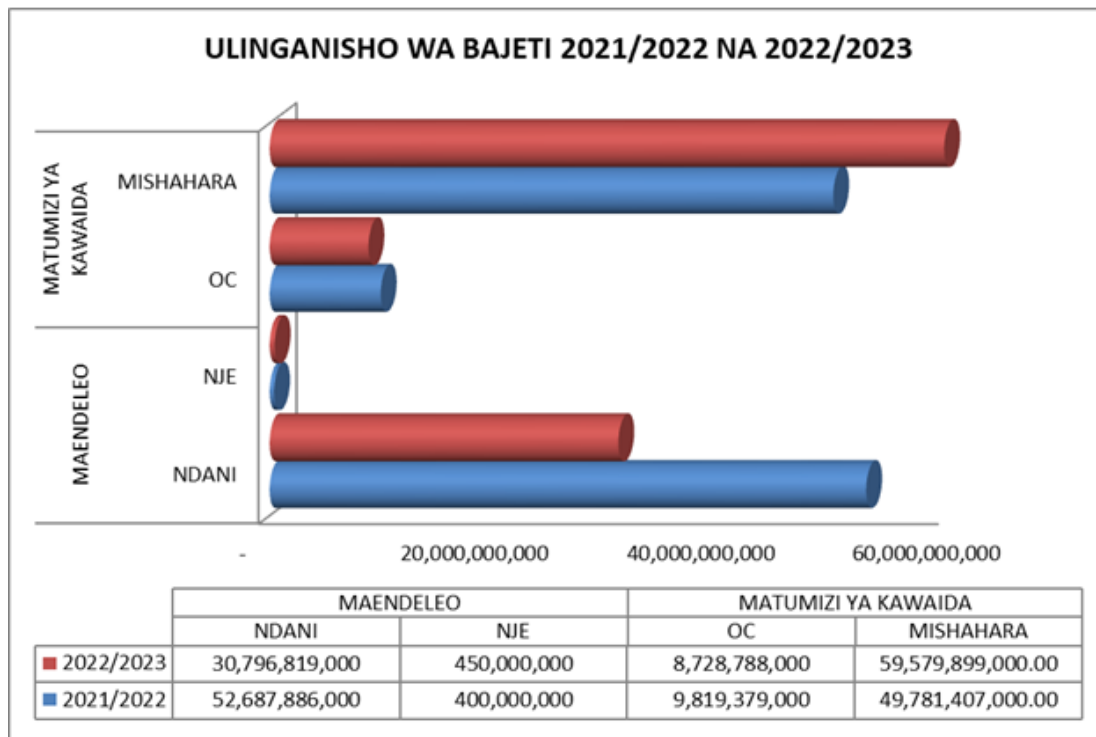
Kielelezo Na. 5 Mchanganuo wa Maombi ya Fedha kwa Wizara ya uwekezaji, Viwanda na Biashara Fungu 44 kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023

Maelezo	Fedha zilizotengwa kwa Mwaka 2022/2023 (TSHS)	
Matumizi ya Kawaida	Mishahara	59,579,899,000
	Matumizi Mengineyo	8,728,788,000
Jumla Ndogo (1)		68,308,687,000
Matumizi ya Maendeleo	Fedha za Ndani	30,346,819,000
	Fedha za Nje	450,000,000
Jumla Ndogo (2)		30,796,819,000
Jumla Kuu (1+2) 99,105,506,000		

Chanzo: Randama ya Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara

Kielelezo Na. 6: Ulinganisho wa Bajeti kwa Mwaka 2021/2022 na 2022/2023

ULINGANISHO BAJETI 2021/2022 NA 2022/2023					
FEDHA	CHANZO	2021/2022	2022/2023	ONGEZEKO/UPUNG	ASILIMIA
MAENDELEO	NDANI	52,687,886,000	30,796,819,000	- 21,891,067,000	- 42
	NJE	400,000,000	450,000,000	50,000,000	13
	Jumla Ndogo	53,087,886,000	31,246,819,000	- 21,841,067,000	- 41
MATUMIZI YA KAWAIDA	OC	9,819,379,000	8,728,788,000	- 1,090,591,000	- 11
	MISHAHARA	49,781,407,000.00	59,579,899,000.00	9,798,492,000	20
	Jumla Ndogo	59,600,786,000	68,308,687,000	8,707,901,000	15
JUMLA		112,688,672,000	99,555,506,000	- 13,133,166,000	- 12

Chanzo: Randama ya Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati kuhusiana na mpango wa bajeti wa Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara umebaini mambo yafuatayo;-

- a) Kiasi hicho cha bajeti kinachoombwa kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 kwa ajili ya **FUNGU 44** kimepungua kwa **asilimia 12** ikilinganishwa na bajeti iliyoidhinishwa na Bunge ya Mwaka wa Fedha unaoishia yani 2021/2022;
- b) Bajeti ya Maendeleo NDANI imepungua kwa **asilimia 42**;
- c) Bajeti ya Maendeleo NJE imeongezeka kwa **asilimia 13** kutokana na kuongezeka kwa shughuli/kazi ambazo hazikuwepo katika mpango kazi kwa Mwaka 2021/22;
- d) Mishahara imeongezeka kwa **asilimia 20**. Sababu za kuongezeka ni ajira pamoja na kupanda madaraja kwa watumishi.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitaka kujiridhisha juu ya upungufu huu wa bajeti sababu baadhi ya vifungu vilionekana kuongezeka Fedha na vingine kupungua, Kamati ilipata ufafanuzi ufutao;

- a) Kwa Vifungu vilivyoongozeka ni kutokana na kuongezeka kwa majukumu ambayo yametokana na kuunganishwa kwa Wizara;
- b) Kwa Vifungu vilivyopungua ni kwa sababu ya Wizara kuzingatia vipaumbele vichache ambavyo vitatekelezwa kwa Mwaka 2022/2023; na
- c) Ukomo wa bajeti kwa bajeti kuu ya Serikali yaani *Ceiling* kwa Mwaka 2022/2023.

2.6 Uchambuzi wa Bajeti ya Wizara dhidi ya Bajeti ya Taifa

Mheshimiwa Spika, Kamati imefanya ulinganisho wa Bajeti ya Wizara dhidi ya Bajeti Kuu ya Serikali na kubaini kuwa Bajeti ya Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara imeshuka kutoka **asilimia 0.30** Mwaka 2021/2022 hadi kufikia **asilimia 0.24** Mwaka 2022/2023 kama inavyoonekana kwenye Kielelezo Na. 7. Aidha, Kamati imebaini yafuatayo:-

- a) Fedha za Matumizi Mengineyo zimeshuka kutoka **asilimia 0.23** kwa mwaka 2021/2022 hadi kufikia **asilimia 0.19** kwa mwaka 2022/2023; na
- b) Fedha za ndani za miradi ya maendeleo zimeshuka kutoka **asilimia 0.49** kwa mwaka 2021/2022 hadi kufikia **asilimia 0.25** kwa mwaka 2022/2023.

Kielelezo Na. 7 Ulinganisho wa Bajeti ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara dhidi ya Bajeti ya Taifa

ULINGANISHO WA BAJETI TA WIZARA YA UWEKEZAJI,VIWANDA NA BIASHARA DHIDI YA BAJETI YA TAIFA 2021/2022			
FEDHA	BAJETI TAIFA	BAJETI UVB	ASILIMIA
OC	4,189,190,000,000.00	9,819,379,000	0.23
MISHAHARA	8,155,090,000,000.00	49,781,407,000.00	0.61
MAENDELEO NDANI	10,722,989,000,000	52,687,886,000	0.49
MAENDELEO NJE	4,254,626,000,000	400,000,000	0.01
DENI LA SERIKALI	10,663,278,000,000.00	0	-
JUMLA	37,985,173,000,000.00	112,688,672,000.00	0.30
ULINGANISHO WA BAJETI YA WIZARA DHIDI YA BAJETI YA TAIFA 2022/2023			
FEDHA	BAJETI TAIFA	BAJETI UVB	ASILIMIA
OC	4,493,500,000,000.00	8,728,788,000	0.19
MISHAHARA	9,740,800,000,000.00	59,579,899,000.00	0.61
MAENDELEO NDANI	12,122,100,000,000	30,796,819,000	0.25
MAENDELEO NJE	3,399,200,000,000	450,000,000	0.01
DENI LA SERIKALI	11,308,400,000,000.00		-
JUMLA	41,064,000,000,000.00	99,555,506,000.00	0.24

SEHEMU YA TATU

3.0 MAONI NA USHAURI WA KAMATI

Mheshimiwa Spika, baada ya kupokea taarifa ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo na kuchambua utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara (Fungu 44) kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022, pamoja na mapendekezo ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023, Kamati inatoa Maoni na Ushauri ufuatao kwa Serikali:-

a) Mpango wa Bajeti kwa Mwaka 2022/2023

Pamoja na kuunganishwa kwa Mafungu matatu (Uwekezaji, Viwanda na Biashara) sasa Bajeti ya Fungu 44 imepungua kwa **asilimia 12** ikilinganishwa na Mwaka wa Fedha 2021/2022. Ni mtazamo wa Kamati kua upungufu huu hautaathiri utekelezaji wa majukumu ya Wizara ilihali ukizingatia majukumu ya Wizara yameongezeka. Aidha, kwa kiasi kilichotengwa, **Kamati inaishauri Serikali kuwa Bajeti ipelekwe kwa wakati kama ilivyotengwa ili isiathiri utekelezaji wa majukumu yaliyopangwa kutekelezwa kwa Mwaka huu wa Fedha 2022/2023.**

b) Utekelezaji wa Miradi ya Kimkakati hususan mradi wa Liganga na Mchuchuma;

Dira ya Taifa ya Mwaka 2025 (TDV 2025) inatarajiwa kukamilika Mwaka 2025 na moja ya vipaumbele vikuu ni kuhakikisha miradi yote ya kipaumbele iliyopo katika Mipango na Ilani ya Chama Tawala (CCM) inaanza utekelezaji; Lakini hadi sasa miradi ya kimkakati kuhusu sekta ya Viwanda iliyotajwa katika Ilani haijaanza kutekelezwa kama vile Liganga na Mchuchuma. Miradi hii ni kichocheo kwa baadhi ya Viwanda nchini hususani Viwanda vya Chuma kwa kuwa inatarajiwa kuzalisha malighafi ambazo zingetumiwa katika viwanda hivyo. Na pia

miradi hii ni muhimu katika uzalishaji wa nishati ya umeme kutokana na makaa ya mawe;

Kamati inaishauri Serikali yafuatayo;

- i. **Kuhakikisha majadiliano yanamalizika katika mradi wa Liganga na Mchuchuma, Aidha, itoe kipaumbele kwa miradi yote ya kimkakati ili utekelezaji wake uanze maramoja.**
- ii. **Kulipa fidia wananchi wote ambao ardhi zao zilitwaliwa bila kusubiri hatma ya mazungumzo katika utekelezaji wa miradi yote ya kimkakati.**

c) Upatikanaji wa umeme Viwandani;

Kamati ilitembelea viwanda viwili na moja ya changamoto iliyoripotiwa ni upatikanaji wa umeme usio wa uhakika; Katika kiwanda kimoja ndani ya masaa manne umeme ulikatika zaidi ya mara kumi; **Ni Rai ya Kamati kwa Serikali, kuongeza kasi katika miradi ya uzalishaji wa umeme ili sasa umeme uweze kuwa wa kutosha kuhudumia maeneo mengi. Aidha, kwa maeneo ya viwandani, Serikali iweke msukumo katika kuhakikisha upatikanaji wa umeme ni wa uhakika, vilevile, kuwepo na laini ya umeme wa viwandani ambayo ni tofauti na laini ya majumbani ili sasa hata kama umeme unakatika kutokana na hitilafu ndogondogo basi zithiathiri upatikanaji wa umeme wa viwandani.**

d) Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara (TANTRADE);

Tumeshuhudia Serikali ikiongeza nguvu kubwa katika kutenga Bajeti ya Wizara ya Kilimo, lakini Mamlaka ya maendeleo ya Biashara ambayo ndio inatafuta masoko imetengewa bajeti ya **shilingi bilioni moja tu. Kamati inaishauri Serikali kuongeza Fedha kwa taasisi ya TANTRADE ili kupata nguvu ya kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi, ikiwemo**

kuratibu shughuli za utafutaji wa masoko ya bidhaa ndani na nje ya nchi.

e) Uandaaji wa Kanzidata ya Viwanda

Pamoja na jitihada za Serikali kujenga kanzidata za viwanda Nchini, kazi ambayo pia inafanywa ikiwa ni utekelezaji wa agizo la Mheshimiwa Rais. Na ikizingatiwa kuwa Kanzidata hiyo ni muhimu kwa kuwa itasaidia katika kufahamu na kupata taarifa sahihi, za uhakika na kwa wakati kuhusu viwanda (idadi ya viwanda, ujuzi na ajira, bidhaa zinazozalishwa nk).

Kamati inasisitiza Kanzidata inayoandaliwa iwe na hifadhi ya mkusanyiko wa taarifa na takwimu zilizochakatwa na kupangwa kwa namna inayorahisisha upatikanaji wa taarifa hizo (access), kuzitunza (preserve), kuzisimamia (manage) na kuzisasisha (updating).

f) Uboreshaji wa mazingira ya biashara na uwekezaji;

Pamoja na mafanikio na jitihada za Serikali kufuta na kupunguza jumla ya ada na tozo 60 ambazo zilikuwa zinatozwa na Wizara, Idara na Taasisi zinazojitegemea. **Kamati inazidi kuweka msisitizo kwa Serikali kuendelea kuweka mazingira mazuri ya uwekezaji na mfumo funganishi ili kuondoa kabisa adha kwa wawekezaji kupata huduma kwa haraka.**

g) Utengaji wa Maeneo ya Kufanyia Biashara kwa Wafanyabiashara Wadogo (Machinga);

Serikali imefanikiwa kuchukua hatua za makusudi katika kuweka mazingira wezeshi kwa wafanyabiashara wadogo (Machinga), kwa kutatua tatizo la maeneo ya kufanyia biashara kwa wafanyabiashara wadogo (Machinga). **Kamati inatoa rai kwa Serikali kuhakikisha machininga nchi nzima wanapatiwa maeneo ya kufanyia biashara.**

Aidha, maeneo hayo yawe wezeshi na rafiki kwa watu kufika ili wamachinga hawa waweze kupata soko la kuuza bidhaa zao. Vilevile Viongozi wa mikoa na halmashauri wanapaswa kuwaongoza machinga vizuri katika kuwapanga, na kuhakikisha mazingira yao yanakua salama muda wote.

h) Mkataba wa kujiunga na Eneo Huru la Biashara la Afrika (AfCFTA);

Serikali ya Awamu ya Sita imefanikiwa kuridhia Mkataba wa kujiunga na Eneo Huru la Biashara la Afrika (AfCFTA), kwa Tanzania kujiunga na Mkataba huu inakuwa sehemu ya soko kubwa barani Afrika lenye takriban watu bilioni 1.3 na pato ghafi la jumla ya kiasi cha trilioni 3.4. kupitia mkataba huu Tanzania itanufaika kwa kuuza bidhaa na huduma.

Katika eneo hili Kamati inaishauri Serikali yafuatayo;

- i. kujipanga vyema katika eneo la uzalishaji na upatikanaji wa bidhaa, Aidha, kuweka usimamizi mzuri katika kuratibu masoko yetu kimataifa.**
- ii. Kwakuwa Tanzania ilishawahi kujiunga na mikataba ya aina hii na ilikwama katika utekelezaji wake, basi ipo haja ya Serikali, kuangalia upya changamoto ambazo zilisababisha mkwamo huo ili zisiweze kujirudia tena katika awamu hii.**

SEHEMU YA NNE

4.0 HITIMISHO

4.1 Shukurani

Mheshimiwa Spika, naomba kuchukua fursa hii kukushukuru na kukupongeza sana kwa kuendelea kuliongoza Bunge letu kwa weledi mkubwa. Vilevile, naomba kuchukua fursa hii kumpongeza Mheshimiwa Naibu Spika, Mussa Azzan Zungu, Mb na Wenyeviti wote wa Bunge kwa weledi na umahiri wao katika kukusaidia kuongoza vikao vya Bunge hili la Kumi na Mbili.

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya pekee kabisa, napenda kuwashukuru wajumbe wote wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Viwanda, Biashara na Mazingira kwa kushiriki kikamilifu wakati wa kupitia, kuchambua na hatimaye kuwasilisha maoni kuhusu Bajeti ya Wizara hii mbele ya Bunge lako tukufu. Orodha yao ni kama inavyosomeka hapa chini na kwa ruhusa yako naomba majina yao yaingie kwenye kumbukumbu Rasmi za Bunge (Hansard);

- i) Mhe. David Mwakiposa Kihenzile, Mb - **Mwenyekiti**
- ii) Mhe. Eric James Shigongo, Mb - **Makamu Mwenyekiti**
- iii) Mhe. Juma Hamad Usonge, Mb
- iv) Mhe. Martha Nehemia Gwau, Mb
- v) Mhe. Cecil David Mwambe, Mb
- vi) Mhe. Eng. Ezra John Chiwelesa, Mb
- vii) Mhe. Lucy John Sabu, Mb
- viii) Mhe. Hawa Mchafu Chakoma, Mb
- ix) Mhe. Daimu Iddi Mpakate, Mb
- x) Mhe. Haji Makame Mlenge, Mb
- xi) Mhe. Issa Ally Mchungahela, Mb
- xii) Mhe. Askofu Josephat Mathias Gwajima, Mb
- xiii) Mhe. Khatib Said Haji, Mb

- xiv) Mhe. Boniphace Mwita Getere, Mb
- xv) Mhe. Maryam Omar Said, Mb
- xvi) Mhe. Deodatus Philip Mwanyika, Mb
- xvii) Mhe. Zulfa Omary Mmaka, Mb
- xviii) Mhe. Jumanne Kibera Kishimba, Mb
- xix) Mhe. Nancy Hassan Nyarusi, Mb
- xx) Mhe. Salim Hassan Turkey Toufiq, Mb
- xxi) Mhe. Shamsia Azizi Mtamba, Mb
- xxii) Mhe. Antipas Zeno Mgungusi, Mb
- xxiii) Mhe. Dkt. Alfred James Kimea, Mb
- xxiv) Mhe. Daudi Silanga Njalu, Mb

Mheshimiwa Spika, naomba kuchukua nafasi hii kumshukuru Mhe. Ashatu Kachambwa Kijaji, Mb. Waziri wa Uwekezaji, Viwanda na Biashara, na Naibu Waziri Mhe. Exaud Silaoneka Kigahe, Mb, Katibu Mkuu Prof. Godius Kahyarara, Manaibu makatibu wakuu pamoja na Watumishi wote wa Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara kwa jinsi walivyoshirikiana na kamati katika kujibu hoja za Wajumbe wa Kamati, kuhusu utekelezaji wa majukumu ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha **2021/2022**, na kufafanua kwa kina kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha **2022/2023**.

Mheshimiwa Spika, nimshukuru Katibu wa Bunge, Ndg. Nenelewa Joyce Mwiambi, *ndc*, Mkurugenzi wa Idara ya Kamati Bw. Athuman Hussein, *ndc*. Kaimu Mkurugenzi msaidizi Sehemu ya Fedha na Uchumi Ndg. Dickson Bisile, kwa usimamizi mzuri na kuratibu shughuli zote za Idara ya Kamati. Aidha, Nawashukuru sana makatibu wa Kamati Ndg. Felister Mgonja na Ndg. Nyamwanja Chipanda Chilemeji pamoja na Msaidizi wa Kamati Ndg. Modesta Kipiko kwa kuratibu shughuli za Kamati na kuhakikisha taarifa hii inakamilika na kuwasilishwa kwa wakati.

4.2 Hoja

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema haya, sasa naomba kulishauri Bunge lako Tukufu likubali kuidhinisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya **Fungu 44 - Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara** kwa Mwaka wa Fedha **2022/2023** kama alivyofafanua mtoa hoja pamoja na maoni ya Kamati hii.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha na ninaunga mkono **hoja**.

David Mwakiposa Kihenzile, Mb
**MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA
VIWANDA, BIASHARA NA MAZINGIRA**

6 Mei, 2022